

De tots aquestos detalls deduhim que's tracta de blocs erràtics, pertanyents al període gelar quaternari de Catalunya, tal com els que's troven apilotats en totes les valls de la Maresma: Caldetas, Llevaneres, etc.

Podem, doncs, sentar la hipòtesis de que, a començos de l'Era Quaternaria, una extensa gelera devallaba de les congestes del Montseny, (quina alsaria seria molt superior a l'actual), essent probable que grossos fragments de granulit, del cim de les montanyes vehines, s'estimbaren sobre la superfície del riu de gel, y transportats per son avenç lentíssim, foren dipositats quan la temperatura del ambient tornà a augmentar i la gelera anà retrocedint fins a desaparèixer.

BONAVENTURA BASSEGODA MUSTÉ.

J.-H. FABRE

(1823-1915)

El dia 11 del passat Octubre, morí a Serignan un dels homes més grans de nostra època Joan Henric Fabre, el gran filòsof Naturalista, el gran poeta de la ciència que ha merescut el nom de Virgili dels insectes! Si el món no's trovés trasbalsat per la follia que ha portat la més tremenda malvestat, el més horrible carnatge que conegué l'història, tot s'hauria conmogut al anunci de la mort de l'*hermità de Serignan*, mes ara, entre'l terratrèmol de la lluita fratricida no ha tingut el ressò que's mereixia; i sols una sel'lecta minoria entre la qual, just és consignar-ho, s'han distingit els periòdics alemanys, ha rendit el darrer tribut al il·lustre Mestre!

J.-H. Fabre nasqué de pares humils a Sant Leons, llogaret del cantó de Vezins en l'alt Rouergue, el dia 22 de Desembre de 1823, i des de sa infantesa tastà l'amargor de la necessitat havent de tre-

ballar penosament per a poguer-se portar a la boca un mós de pa, rebent una instrucció rudimentaria en una escola miserable.

Ben prompte, a setze anys hagué de campar-se la vida i en mitj de la més gran indigència anà arrant venent taronges i llimones a la fira de Belcaire, perdut pels camps i empleant els pocs quartos que feia en comprar un volúm de poesies de Reboul, mentres que apaibagaba la fam amb un raïm cullit al etzar en la primera vinya que trobava'l pas, i el futur gran naturalista es tingué de contractar com a peó en els treballs de la via férrea de Belcaire a Nimes.

Home d'una voluntat extraordinària no's desanimava i trobava conçol en observar els insectes que l'etzar portava a son pas, com succehí amb l'escarbat dels pins (*Polyphylla fullo*, L.) del que després havia d'escriure l'història, i per sobre sa misèria trionfaren ses grans passions per l'estudi i per la veritat. Fou en mig de tantes angunies i de les seves rudes privacions que prengué part en un concurs per a l'obtenció d'una beca per l'Escola Normal primària d'Avinyó i s'emportà de cop el primer lloc.

Des de aleshores reprengué fermament l'estudi del llatí i del grec, traduint Virgili, el seu poeta predilecte, i a dinou anys entrà com a mestre *primari* en l'escola de Carpentras.

En sos *Souvenirs* ens descriu sugestivament aquella escola fosca i humida, pudint a quadra, amb xicots ineducats, bruts, indomables, bordegassos tan grans com ell, pensant sempre quina li'n podían fer al pobre mestre!

No obstant aquest continuà ferm en son amor al treball, estudià Física i Química, emprengué tot sol l'estudi de l'Àlgebra i trionfà de tots els obstacles el seu entusiasme envers la ciència, fent els dos baxillerats i després les llicenciatures de ciències físiques i de matemàtiques a Montpeller, sorprenent-lo en mig de son treball la desgràcia de la mort de son primer fill que l'aclaparà de tal manera, que sols refugiant-se en l'estudi i la consideració de que son fill estimat s'estalviava les amargors d'aquesta vida, el preservaren de la follia!

Com en Fabre ha estat tan desconegut i tan injustament apreciat i se l'ha tingut fins per home dur, jo vull parlar aquí a mos lectors d'un en un dels seus aspectes més nobles, vull senyalar-lo com un ardent espiritualista que era i que'l feu després oposar-se amb fermesa i refutar victoriosament el transformisme aleshores en boga. En una carta dirigida al seu germà Frederic i parlant de la mort de l'infant i que és una pàgina literària admirable de tendresa diu: «Mes la reflexió

»em retorna a més alts pensaments. Jo refuso les llàgrimes en mon
 »cor i jo el felicito d'això que'l cel li hagi fet mercès d'aquesta vida
 »de proba... pobre fill meu... tú no seràs obligat com lo teu pare a
 »lluitar contra miseria i l'infortuni; tú no coneixeràs pas l'amargor de
 »la vida els *deboires* de crear-se una posició en una època en que hi
 »ha tants de camins que menan al infortuni... Jo 't ploro perque tú
 »ens manques, mes jo m'alegro perque tú ets feliç... Tú ets feliç, i
 »això no es pas l'esperança d'un pare retút pel dolor qui m'ho assegura;
 »no, ta darrera mirada m'ho ha dit d'una manera massa eloqüent per a
 »que jo 'n dubti. Ah! qu'eras bell en ta mortal palideso, el darrer alé en
 »els llabis, els ulls al cel i l'ànima presta a volar-s'en al sí de Déu.
 »Ton darrer jorn ha sigut el més bell!»

En aquell temps eran a França ben poc apreciats els mèrits de'n Fabre i el poble de Carpentras pagaba tart i malament el sou de 700 francs anyals a son mestre, fent que aquest se desesperés buscant una càtedra que sempre se *li escapaba dels dits*, com deia ell gràficament, fins que se'l nombrà per una de Física vacant al Col·legi d'Ajaccio, amb el sou de 1,800 francs. Aleshores conegué la Còrcega, i sorprès pels bells espectacles de la mar i per la luxuriosa vegetació del maquis i dels castanyerars corsos, comensà a estudiar amb ardor la fauna i la flora acompanyant al botànic Requier d'Avinyó que anà a Còrcega per a fer l'inventari de la flora de la illa. Prompte nasqué una ferma amistat entre'ls dos, que sols acabà amb la prematura i sobtada mort de'n Requier a Bonifacio.

L'amistat amb en Requier contribuí en gran manera en ficcar la orientació de'n Fabre envers les ciències naturals a les que's dedicà amb ardor, estudiant la fauna i la flora de la illa.

Mes qui's pot dir que exercí una decisiva influència sobre el destí de Fabre fou Moquin-Tandon, professor d'Historia Natural de Toulouse que anà a Còrcega a continuar l'obra d'en Requier i com aquest prengué a Fabre per company d'escursions, s'hostatjà amb ell i el decidí a continuar l'estudi de l'Historia Natural sobretot de l'anatomia i la biologia revelant-li de cop els seus grans coneixements d'anatomia comparada amb la dissecció d'un cargol que feu de cop en el curs de una conversa de sobretaula. Fabre rebé amb entusiasme aquella lliçó i en sos *Souvenirs* la descriu del modo suggestiu i magistral que li és peculiar.

Moquin-Tandon, que ademés d'anatomiste habilíssim i de mèrit fou un brillant escriptor, ensenyà a Fabre a penetrar-se del valor de l'estil i de l'importància de la forma en l'exposició d'una ciència encara que aquesta sigui purament descriptiva, i tots els quins hagin llegit els *Souvenirs* saben fins a quin punt logrà Fabre seguir les indicacions del mestre.

Mes tant de treballar i les fatigues de llargues excursions, moltes voltes sòts la pluja i el vent glassat, perjudicaren sa salut i havent contret les febres palúdiques tingué de deixar la Còrcega i retornà a Avinyó on continuà els estudis per a la llicenciatura en Ciències Naturals que feu a Toulouse després de brillants exercicis.

Per fi pogué obtindre una càtedra a l'Institut d'Avinyó amb la qual se regularisà la seua situació, alternant sos estudis de Història Natural amb lo de la Química, herborisant i estudiant la flora de la regió amb noble inquietut sense trovar verament sa via, fins que un treball de León Doufour sobre'l *Cerceris* bupresticida caigut casualment a les seves mans l'impresionà tant que'l decidí a seguir els estudis experimentals i a buscar els secrets del gran enigma, la Vida; heus aquí com l'etzar juga de vegades un paper important en les manifestacions del talent.

Fou aleshores en l'ivern de 1854, i un any després aparegué per primera vegada en els «Annales des Sciences Naturelles» un treball sobre la mort aparent de les víctimes del *Cerceris*, treball en que's revelaren ja els poderosos dots d'intuïció i observació del gran naturalista i que fou el primer de la magnífica serie que després han anat apareixent deixant assombrat al món sabi referent a la biologia dels insectes i que formen els admirables *Souvenirs Entomologiques*.

Durant vint anys aguanta les injustícies i el menyspreu de la *Facultat*, lluitant ardidament contra la incultura i la estupidesa que s'havia apoderat de la ensenyança; entusiasta de la pedagogia escrigué llibres admirables per la claretat del seu estil destinats a l'educació dels infants que encara avui poden treure's com a models; per fi perseguí per l'odi dels *universitaris* que sostenien que la ciència devia ésser *dolorosa* i recondita, que no's devia ensenyar al poble i que sols un nombre reduït d'escullits hi devien tenir accés, veient que'ls elements oficials feien el buit al seu voltant, fastiguejat de tantes injustícies, impulsat també pel seu esperit independent y altiu, *llensà per la borda* els títols, renuncià a la càtedra i al bocí de pa amb tanta d'amargor amerat i renunciant per sempre més a l'*Universitat* se retirà a Serignan, a l'*Harmàs* en plè camp entre'ls seus estimats

insectes a proseguir els experiments que tant de nom li havien de donar.

I allí continuà solitari, cara a cara amb la Natura, quals secrets volia sorprendre, sa vida de lluita i de treball, passant dies penosos en que sovint la negra misèria trucava a ses portes, car el triomf del anticlericalisme a França, havia anat arreconant sos llibres d'ensenyament que's consideraven passats de moda i tenien el gros *defecte* de fer massa sovint afirmacions espiritualistes i atacs al transformisme en boga; cada dos anys, amb certa regularitat donava a la premsa un volúm dels *Souvenirs* que's venien poc, puix son títol modest i senzill no cridava l'atenció. Per altra part la família anà creixent, les necessitats s'augmentaren i arribà un moment en que'l més gran naturalista de nostra època no tingué un mos de pa i es vegè en lo cas d'acudir al gran Mistral, a qui li havia somrigut constantment la fortuna, preguntant-li gestions del Museum la compra de son atlas d'aquareles originals admirablement pintades dels bolets de la Provença. El gran poeta s'impresionà fonament amb la carta de Fabre i publicà emocionants articles en la premsa, fent una crida a França per a que no deixés morir en l'indigència a un fill tan ilustre; i en el Concell general de Vancluse logrà una subvenció de 500 francs anuals pel naturalista (1). Fou aleshores quant alguns dels seus deixebles corpresos del seu abandono idearen celebrar el seu jubileu amb l'esperança de revelar al vulgo que l'ignoraba, a la vegada el nom i els llibres de Fabre. La festa tingué lloc el 3 d'Abril de 1910; en ella s'oferí al naturalista, entre altres obsequis, una placa d'or en que Sicart hi grabà en relleu el retrato del Mestre, d'un paregut i expressió notables. En el banquet que se li oferí en lo modest i únic café de Serignan, Edmón Perrier el saludà en nom de l'Institut; altres parlaren en nom dels amics anònims, de tots aquells que tant hem disfrutat llegint les seves obres; els més grans escriptors i poetes hi enviaren la seua adhesió, la gran premsa se'n feu eco, i prompte comensaren a llegir-se les avans oblidades obres de les que's feren més i més edicions, entrant altra volta el benestar en una llar en que temps hà no hi era, llàstima sols que arribà tard, quan ja envellit pel pes dels anys, dèbil la vista i tremolós el pols, arrossegant penosament les cames, el gran naturalista no podia ja continuar els seus treballs i portar els seus *Souvenirs* al terme que hauria desitjat.

(1) Dr. G.-V. Legros.—La vie de J.-H. Fabre Naturaliste per un disciple.—Paris Ch. Delagrave, 1913.

De tots mòdos passà tranquilament els darrers anys de sa vida i aquesta s'anà extingint tranquilament fins que la seua ànima se'n volà a la Vida infinita.

Descansi en pau.

SALVADOR MALUQUER.

Barcelona, Novembre de 1915.

Nota mineralògica

Fa pocs dies que D. Fernando Orriols, antic company de les excursions que ferem amb el malograt mestre Mn. Norbert Font i Sagué, me portà per a que'ls examinés, uns nodols arronyonats de color gris fosc i d'aspecte quelcom metàlic, que trobà i solats entre argiles margoses anant de Montgrony a Castellar d'En Huc (provincia de Barcelona).

A primer cop d'ull me semblà que seria la *Psilomena*, perque moltes vegades se presenta amb aital aspecte i amb el fi de comprobar-ho, vaig fer la perla de borax, emprò, amb gran sorpresa, per més que repetís la reacció varies vegades, mai me donà ni indicis de manganés, i si solsament de ferro; no era, doncs, la *Psilomena*. Examinant allavors amb més detenció el mineral, i atenent a algunes de ses propietats físiques, com la seva duresa, creguí que en tot o en part, podía ser calça: tractant-ne un trosset per l'àcid clorhídric se produí tot seguit una yivíssima efervescencia; al finir aquesta restà al fons del tubu d'ensaig una substancia blanca cristallina i una com crosta prima de color gris-negrenc, al exterior, i blanca al interior, amb petites cavitats ocupades avants per la substancia que s'havia dissolt, que's lo que formaba la part exterior dels nodols: sustancies que vaig separar pera ulterior examen. La dissolució clorhídrica anterior amb l'àcid sulfúric, donà tot seguit un abundós precipitat de sulfat de calç; era realment calça la part dissolta. La substancia blanca cristallina restà definitivament insoluble en els àcids, tant en fret com en calent, amb l'àcid pur com afegint-hi aigua;